

SPAR DAME (Pique Dame)

Pyotr Ilyich Tchaikovsky 1840-1893.

Libretto: Modest Tchaikovsky (bror), efter Alexander Pushkin.

Opera i 3 akter og 7 billeder, sunget på russisk.

Uropført Skt. Petersborg, Marinskij teatret 19.12.1890.

Uropført på Det Kgl. Teater 14.12.1927.

Optagelse fra Dutch National Opera, Amsterdam 2016.

Varighed: ca. 3. timer.

Dirigent:..... Mariss Jansons

Instruktør:..... Stefan Herheim

Sæt/kostumer:..... Philipp Fürhofer

Hermann: ..... Misha Didyk (tenor)

Grev Tomsy/Plutus:.. Alexey Markov (baryton)

Fyrst Yeletsky:..... Vladimir Stoyanov (baryton)

Chekalinsky:..... Andrei Popov (tenor)

Surin:..... Andrii Goniukov (baryton)

Chaplitsky:..... Mikhail Makarov (tenor)

Narumov:..... Anatoli Sivko (baryton)

Grevinden:..... Larissa Diadkova (mezzosopran)

Liza: ..... Svetlana Aksenova (sopran)

Polina/Daphnis: ..... Anna Goryachova (alt)

Tchaikovsky: "Flere steder – f.eks. i fjerde billede, som jeg har instrumenteret i dag – har jeg pludselig følt sådan en angst, en så frygtelig horror og rædsel, at også publikum sikkert vil dele disse følelser, når de hører værket".

Som et af højdepunkterne på Holland festivalen 2016 står den kendte regissør Stefan Herheim bag Tchaikovskijs elskede opera om en ung mand, der for udsigten til jordisk rigdom mister sin chance for kærlighed og lykke. Hovedpersonen Hermann sætter alt på spil i troen på, at der skal være en hemmelig formel, der forhindrer ham i at tabe i kortspillet. Hans ønske om at få hemmeligheden fra sin kæreste, Lizas bedstemor, den gamle grevinde, kommer til at koste tre mennesker livet.

Det er den tidligere musikdirektør Mariss Jansons, der var vendt tilbage til Amsterdam for at dirigere *Pique Dame* på den nederlandske nationalopera med "sit" kongelige koncerthusorkester. Han mødte en bemærkelsesværdig besætning, herunder stjernetenoren Misha Didyk, en eftertragtet fortolker af det russiske repertoire, der her havde sin amsterdamdebut i rollen som Hermann. Kritikerne var enige om produktionens kvalitet: "En *Pique Dame* med ekstraordinær musikalsk og scenisk kraft" (Avant-Billede Opéra), som det er "absolut værd at se!" (Die Welt).

Tjajkovskij skrev den opera, der skulle blive hans hovedværk, på lidt over fire måneder. I Rusland overgik *Spar Dame Eugen Onegin* i popularitet, mens den havde sværere ved at slå igennem i resten af Europa.

Det var en komponist, der var dybt involveret i operaen. Tchaikovsky skrev selv teksten til Lizas arioso, mens han græd, hvilket han også gjorde ved Hermanns afskedsarie: "*Enten er jeg meget træt, eller også er dette virkelig godt*".

Følelserne kom også til udtryk ved billeden i grevindens sovekammer: "*Flere steder – f.eks. i fjerde billede, som jeg har instrumenteret i dag, har jeg pludselig følt sådan en angst, en så frygtelig horror og rædsel, at også publikum sikkert vil dele disse følelser, når de hører værket*". Første akts store kærlighedsduet minder om Puccinis store kærligheds-duetter.

Pyotr Ilyich Tchaikovsky (russisk udtale: [pjɔ:tɐr ɪlʲɪtʃ ʲtʃɨkɔfski]) har skrevet syv symfonier: Seks nummererede og en "Manfred Symphony". Elleve operaer: heraf *Eugen Onegin*, *Spar dame*, *Mazeppa* og *Jolanta*. Symfoniske digte, Tre strygekvartetter, sange, klaverstykker og tre balletter: Svanesøen, Tornerose og Nøddeknækkeren. Han skrev også tre klaverkoncerter, hvoraf Klaverkoncert nr. 1 er den mest berømte, samt en violinkoncert. Hans første orkesterværk, en ouverture til Aleksander Ostrovskijs skuespil *Stormen*, udviser mange af de stilistiske træk, der senere blev forbundet med hans musik, men også en ungdommelig vulgaritet der blæste hans lærer, den Mendelssohn inspirerede Anton Rubinstein, omkuld. Under arbejdet med sin første symfoni, kaldet *Winter Dreams*, arbejdede han for hårdt, men han havde også en mental krise. Hans kompositioner for det næste årti var i behandlingen af folkemusikalske temaer og harmonier, dette med en stærk affinitet med gruppen af nationalromantiske komponister i St. Petersburg, der havde taget arven fra Glinka op.

Tjajkovskijs musik kan sammenfattes således: *personlig, elegant og markant melodisk*. Tre faktorer der gjorde ham til en af de største inden for den klassiske musik. I *Spar Dame* er det i det dramatiske, at Tjajkovskij er stærkest. Det var kun med *Eugen Onegin* og *Spar dame*, han havde rigtig succes. Det er, som om hans tilgang til de øvrige operaer ikke var helhjertet.

Handlingen i denne udgave.

Stefan Herheim lader i sin udgave af Spar Dame, fyrst Yeletsky, optræde i en dobbeltrolle, både som komponisten selv og som fyrsten i den oprindelige historie. Han medvirker i stort set alle billeder. Hele handlingen udspiller sig i samme lokalitet. Det er vigtigt, at man holder sig dette for øje og holder de to roller adskilt. I den oprindelige handling er det understreget, hvor det er fyrsten selv der optræder, og resten er komponisten. Koret spiller også en aktiv rolle.

Den oprindelige handling.

1. akt - billede 1

Under Catherine den Store (1762-96) leger adelsbørnene i Skt. Petersborgs sommerhave soldater. Officererne, Tomski, Tsurin og Chekalinsky kommer tilstede, de taler om en anden officer, Hermann. Hver aften iagttager denne alt ved spillebordet, men sætter aldrig selv noget på spil. Fyrst Yeletsky præsenterer sin brud, Liza. Hermann genkender hende som sin hemmeligt elskede. Hans lidenskab er håbløs, da hun er en rig grevindes adoptivdatter. Hans ven, Tomski, fortæller grevindens historie: Som ung og smuk kvinde var hun en dristig spiller, og hun siges at kende hemmeligheden om tre uovervindelige kort. Hermann fascineres af denne historie, han vil afsløre hemmeligheden.

Billede 2

Hjemme spiller Liza spinet, mens hun og hendes veninde Pauline synger en duet om aftenen på landet. Da Liza bliver alene tilbage, beklager hun sig over sin håbløse kærlighed til Hermann. Han viser sig i egen person og ønsker, at hun skal afgøre hans skæbne. Hun erkender sin kærlighed til ham.

2. akt - billede 1

Fyrst Yeletsky føler Lizas modvilje og forsøger at vinde hendes kærlighed ved ædelmod. Et hyrdespil opføres. Liza giver i det skjulte Hermann nøglen til sit værelse. Da han hører at vejen til Lizas værelse fører gennem grevindens værelse, er han fast besluttet på at fravriste den gamle kvinde hemmeligheden

Billede 2

I grevindens sovekammer har Hermann skjult sig. Grevinden går i seng, og Hermann truer den gamle kvinde, som chokeres og dør. Liza opdager det skete. Hermann kan ikke retfærdiggøre sig og flygter.

3. akt - billede 1

I sit værelse på kaserne læser Hermann et brev fra Liza, som vil have ham til at møde hende ved midnat ved flodbredden. Grevindens spøgelse viser sig og fortæller, at hun mod hendes vilje skal fortælle ham hemmeligheden, så han kan gifte sig og redde Liza. Men Hermann forstår ikke hemmeligheden, han hører kun kortenes navn: tre, syv, es og ikke, at der er en betingelse med: han skal gøre Liza lykkelig.

Billede 2

Ved floden Neva venter Liza på Hermann. For et kort øjeblik kan hun vække Hermanns bedre jeg, men straks vinder spillelidenskaben atter over ham og han tænker kun på grevinden og hendes hemmelighed. Han skynder sig væk. Da Liza indser, at alt er tabt, begår hun selvmord ved at kaste sig i floden.

Billede 3

Hermanns medofficerer i spilleklubben er klar til at spille faro. Fyrst Yeletsky, som ikke har spillet før, slutter sig til gruppen, fordi hans forlovelse med Liza er blevet brudt: "uheldig i kærlighed, heldig i kort." Man sætter sig ned for at spille, de er overraskede, da Hermann ankommer i en slags vanvidstilstand og vil spille med. Han satser i spillet i rækkefølge på treeren, så på syveren, og vinder store summer. Ingen vover at spille mod ham, kun fyrsten accepterer et sidste spil mod ham. Hermann satser på es, men ser spar Dame, og ser grevindens spøgelse grine over sin hævn. Hermann tager sit eget liv erkendende den uopfyldte mening med sit liv i Lizas kærlighed. De andre beder for hans plagede sjæl.

Om personerne

Mariss Jansons er lettisk dirigent. Han gik på Leningrad Konservatorium, hvor han studerede klaver og direktion. I 1969 fortsatte han sine studier i Wien og Salzburg under Herbert von Karajan. Sine første koncerter i Skandinavien havde Jansons med Sjællands Symfoniorkester som han gæstede jævnligt gennem mange år. Han har blandt andet været dirigent i St. Petersburg, London, USA, Tyskland. I september 2004 afløste han Riccardo Chailly som chefdirigent for Amsterdams Concertgebouw Orkester, et af verdens mest estimerede symfoniorkestre. I perioden frem til marts 2015, hvor han stoppede hos Concertgebouw, var han chefdirigent. I 2006 dirigerede Jansons den legendariske nytårskoncert med Wiener Philharmonikerne. Samme år modtog han dels en Cannes Classical Award som årets kunstner, dels en Grammy for sin direktion af Sjostakovitjs 13. symfoni. Han dirigerede også nytårskoncerten i Wien i 2012 og 2016, og han er udset til at modtage Léonie Sonnings Musikpris i 2018.

Stefan Herheim er en norsk operainstruktør, som instruerer i de tysktalende lande, i Skandinavien, Benelux - og de baltiske lande. Herheim er uddannet som cellist. For sin produktion af *I Puritani* på Aalto Theater i Essen i 2002 modtog Herheim Götze Friedrich-prisen. I de følgende år vakte hans kontroversielle arbejder stor diskussion: Salzburg Festival med Mozarts Bortførelsen fra Seraillet (2003), med Julius Caesar af Georg Friedrich Händel på Den Norske Opera i Oslo og Skæbnens magt i Berlin (2005), med Wagners Rhinguldet på den lettiske nationalopera i Riga (2006), en Don Giovanni i Essen (2007) og endelig den anmelderroste produktion af Richard Wagners Parsifal ved Bayreuth Festival (2008).

På Staatsoper Berlin ibilledesatte han i 2009 Lohengrin. I 2010 var han ledende instruktør på Semper Operaen i Dresden. På Holland Opera i Amsterdam instruerede han 2011 Tjajkovskijs Eugen Onegin, dirigent Mariss Jansons. I 2015 instruerede han *Les Contes d'Hoffmann* på Bregenz Festival. Tre gange valgte bladet "Opernwelt" ham som årets instruktør: i 2007 for Essens *Don Giovanni*, for hans instruktion af *Parsifal* på Bayreuth Festival i 2008 og 2010 for hans *Rosenkavalier* på Stuttgart statsoperaen. Han skal i 2020 instruere Richard Wagners Nibelungens Ring på Deutsche Oper Berlin.

Philipp Fürhofer er tysk designer og kunstner. Hans operadebut i 2013 var at skabe scenografi til *Siciliansk Vesper*, instrueret af Stefan Herheim. Hans arbejde med opera omfatter scenografier til *Eugene Onegin* til Holland Opera, instrueret af Herheim, til *Die Passagierin* i Karlsruhe, instrueret af Holger Müller-Brandes og til *Der Fliegende Holländer* til Den Finske Nationalopera, instrueret af Kasper Holten. Fürhofers arbejde som kunstner har været udstillet rundt om i verden i gallerier i Hamborg, Milano, Berlin, Sydney, Köln, München og Hong Kong, og i 2012 var Bayerns Nationalmuseum, München, vært for hans soloudstilling. Hans mange priser inkluderer Nextgastein Artist Residency på Bad Gastein, Østrig, i 2011.

Om sangerne.

Misha Didyk er russisk tenor. Han studerede sang på National Music Academy i Kiev. Han begyndte sin karriere som solist ved den ukrainske Nationalopera i Kiev. Kort tid efter blev han ansat på Bolshoi Teatret i Moskva, Mariinsky Teater i St. Petersburg og den finske nationalopera i Helsinki. Andre engagementer har taget ham til New York, Chicago, Philadelphia, Milano, Lyon, Berlin, Madrid, Wien, San Francisco og Amsterdam. Hans repertoire omfatter blandt andet Hermann (i Pique Dame), Alexei (Afspilleren), Renato des Grieux (Manon Lescaut), Cavaradossi (Tosca), Ruggero Lastouc (La Rondine), Pinkerton (Madama Butterfly) og Andrej Chowansky (Khovanshchina). På Bayeriske Statsopera sang han 2016/17 Sergei i (Lady Macbeth).

Svetlana Aksenova er russisk sopran. Hun er blevet hyldet internationalt for sine præstationer som Liza i en ny produktion af Spar dame på den hollandske Nationalopera, instrueret af Stefan Herheim og dirigeret af Mariss Jansons. Har sunget på operabilleder i Skandinavien og rundt om i Europa. Aksenova havde sin nordamerikanske debut i efteråret 2016, da hun sang Tatjana i Eugen Onegin på Dallas Opera og sin sydamerikanske debut i den samme rolle på Teatro Municipal i Sao Paolo, Brasilien. I sommeren 2016 debuterede hun på Rom Opera i titelrollen i Madama Butterfly, den samme rolle, som hun vil debutere med på både Berlin Statsopera og Bavarian State Opera i München. Hun vil også vende tilbage til den norske nationalopera i titelrollen af en ny produktion af Tosca, instrueret af Calixto Beito. Aksenova er for nylig blevet hørt i sin fødeby St. Petersborg som både Desdemona i Otello og Liza i Spar dame.

Larissa Diadkova er russisk mezzosopran. Hun har været medlem af Kirov operaen. Hun havde sin Metropolitan Opera- debut i 1996 som Madelon i Andrea Chénier og udførte rollen som Marfa i Zarens Brud på La Scala i 1998. Hun optrådte også i fire Metropolitan produktioner i 1998: Prince Igor, Ruslan og Lyudmila, Mazeppa og Trolovelse i et Kloster. Hendes andre bemærkelsesværdige roller omfatter Ježibaba i en 2002 modernisering af Rusalka og Azucena sammen med Roberto Alagna.

Alexey Markov er russisk baryton. Han er vinder af flere prestigefyldte priser for operasangere. Siden sin anmelderroste debut på Metropolitan Opera i *Krig og Fred* har Alexey Markov sunget i rollen som Tomski i *Pique Dame*, Marcello i *La Boheme*, Il Conte di Luna i *Il Trovatore* og Valentin i Faust. I løbet af 2013-2014 sæsonen på Metropolitan sang han i *La Boheme*. Han er en meget anvendt sanger på forskellige operabilleder.

Vladimir Stoyanov er bulgarsk baryton. Han er uddannet fra National Music Academy "Pancho Vladigerov" i Sofia. Han debuterede på billeden på Bourgas Opera House. Han har taget special kursus på Boris Hristov Academy i Rom med Nicola Ghiuselev. Samme år specialiserede han sig også på Akademiet for La Scala i Milano med Magda Olivero. Efter tre succesfulde sæsoner med Plovdiv Operahuset blev han freelance solist i 1999. Stoyanov er en af de mest berømte bulgarske sangere, han er international anerkendt over hele kloden. Han synger på de største operabilleder og med de store dirigenter.

WPL.